

IV МІЖГАЛУЗЕВІ ЗВ'ЯЗКИ ПРАВНИЧОЇ НАУКИ

Гвагвалія Маріка Мамуківна,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УДК 342.7-053.2 (477)

ПРАВО НА ЖИТТЯ НЕНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлюється проблема визначення права на життя ненародженої дитини. Розглянуто практику Європейського суду з прав людини щодо визначення початкового моменту життя, щодо взаємозв'язку права на життя ненародженої дитини (стаття 2 Конвенції) та права на приватне життя жінки (стаття 8 Конвенції). Автор аналізує рішення Європейського суду з прав людини та зіставляє їх з національним законодавством України.

Ключові слова: право на життя, ненароджена дитина, практика Європейського суду, права ненародженої дитини, момент виникнення права на життя.

Постановка проблеми. У релігійній, медичній та юридичній літературах звертається увага на проблему штучного переривання вагітності, яка тісно пов'язана із посяганням на право на життя. З точки зору теології життя виникає з моменту зачаття, з точки зору медицини через декілька днів після зачаття відбувається формування нервової та травної системи, через 18 днів починає працювати серце і поетапно з'являється інші органи життєдіяльності. Однак, на юридичному рівні ембріон не визнається ані дитиною, ані людською істотою, оскільки законодавством не визначено початковий момент виникнення права на життя. Це стосується не лише України, а й європейських країн. Міжнародний судовий орган, Європейський суд з прав людини, також не розв'язує цю дилему і не бере на себе відповідальність за розширення статті 2 Конвенції до права на життя ненародженої дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно відзначити вплив статей Мірошніченко О.А. «Міжнародно-правові та національно-правові проблеми легалізації права на штучне переривання вагітності» та «Закріплення права людини на життя в міжнародних документах», статті Рогової О.Г. «Про час виникнення права людини на життя: загальнотеоретичний аналіз» та «Право на життя: розвиток законодавства і суспільно-правової практики», доповіді Понкіна І.В., Єремяна В.В., Кузнецова М.М., Понкіної О.О. «Про правові підстави правового визнання цінності життя, людської гідності і права на життя дитини на пренатальній стадії розвитку» на позицію автора.

Постановка завдання. У межах статті буде проаналізовано практику Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод до ненародженої дитини. Визначені різні аспекти права на життя ненародженої дитини в сенсі статті 2 Конвенції. Окреслено необхідність правового закріп-

лення моменту виникнення права на життя задля захисту дитини на пренатальній стадії розвитку як на національному рівні, так і на міжнародному.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законність права жінки на штучне переривання вагітності в міжнародному та національному праві пов'язана із моментом виникнення права на життя і з реалізацією такого права [1, с.12]. Слід звернути увагу, що у відповідності до ст. 1 частини I Конвенції про права дитини дитиною є «кожна людська істота» [2, с.36]. Однак, в міжнародному праві немає поняття «людина» та «людська істота». Крім того міжнародні органи з захисту прав людини уникають визначення початкового моменту права на життя. Між тим, регіональним органом із захисту прав людини, а саме Європейською комісією з прав людини, у рішенні по справі *N v. Norway* від 19 травня 1992 року зазначено, що «обмеження, які передбачені пунктами 1 та 2 статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) за своєю природою відносяться лише до вже народжених осіб і не можуть застосовуватись по відношенню до дитини, яка повинна народитись» [3, с. 22].

Пропонуючи країнам-учасницям деяку свободу розгляду відносно законів, що дозволяють штучне переривання вагітності при певних обставинах, Комісія вирішила, що стаття 2 може застосовуватись за деяких умов і до ненародженої дитини. Так, у тій самій справі *N v. Norway* Комісія зазначила, що не повинна вирішувати питання захисту зародка у відповідності до ст.2 Конвенції, але не можна виключати появу таких справ за деяких обставин, не дивлячись на той факт, що в країнах-учасницях існують розбіжності у поглядах щодо можливості розширення статті 2 для захисту ненародженої дитини [3, с.11].

Тим не менш постало питання визначення вищезазначених обставин. Ці обставини визначаються національним законодавством країн-учасниць Конвенції. До них можуть від-

носитись терміни, у межах яких штучне переривання вагітності дозволяється, медичні показання за наявності тяжких супутніх захворювань, за умови погодження лікарів (консилиумів лікарів).

Вчені наголошують, що для законодавця дилема збереження нейтралітету є досить важкою, підкреслюють фундаментальний етичний вимір такого врегулювання, враховуючи, що деякі норми, у тому числі і стосовно переривання вагітності, приймаються в рамках важливих проблем релігійного, світоглядного або філософського характеру [4, с.112].

У практиці Європейського суду з прав людини (далі – Суд) розглядаються різноманітні аспекти реалізації права на життя у контексті забезпечення права на життя (ст. 2 Конвенції). У рішенні «Во проти Франції» заявниця скаржилася на відмову державних органів у кваліфікації позбавлення життя її ненародженої дитини як вбивство через необережність через призму статті 2 Конвенції. У формулярі-заяві зазначалось, що у Франції кримінальним законодавством за такі діяння не передбачено покарання. Для вирішення цієї справи по суті Суд мав визначити момент виникнення права на життя. І знову ж таки Судом було «делеговано» вирішення цього питання на національному рівні. В основі обґрунтування такої позиції лежить:

А) дискусивність та невирішеність даного питання державами-учасницями Конвенції;

Б) відсутність наукового консенсусу між європейськими країнами щодо визначення початкового моменту життя [5].

Тобто, ми можемо спостерігати незахищеність ембріону чи плоду на законодавчому рівні європейських країн, що у свою чергу призводить до уникнення кримінального покарання винуватих осіб.

Але разом з тим, мотивуючи свої рішення, Суд підходить до питання гуманно та з рекомендаційним характером. Судом зазначено, що вірогідна можливість і здатність плоду людини стати людиною зобов'язують захищати його з точки зору моральності, але застосовувати до нього ст. 2 Конвенції не вимагається. У даному рішенні Суд підкреслив, що немає можливості вирішувати питання моменту виникнення життя, визнання ненародженої дитини людиною *абстрактно* у значенні статті 2 Конвенції, до того ж Судом переконаний, що поки національною системою охорони здоров'я країн-учасниць та внутрішнім законодавством не буде підтримано і захищено статус ембріона чи плоду, Суд не матиме законних та юридично обґрунтованих підстав для застосування положень статті 2 Конвенції.

Нині позитивний конвенційний обов'язок держав-учасниць у системі охорони здоров'я полягає у застосуванні зусиль, необхідних задля захисту життя особи та у проведенні розслідувань щодо з'ясування причин смерті. Аналіз рішення «Во проти Франції» дає можливість дійти до висновку, що Судом запропоновано вирішувати питання, пов'язані із професійним недбалством лікарів, у результаті

якого ненароджена дитина помирає, шляхом визнання такого недбалства у порядку адміністративного судочинства, допоки національним законодавством не буде закріплено юридичний статус ембріону, плоду, а відтак і законодавчо визначено момент початку життя [5].

У справі *Bruggemann and Scheuten v. FRG* розглянутий ще один аспект застосування статті 2 Конвенції. Європейська комісія з прав людини зазначила, що захист права ненародженої дитини в сенсі статті 2 Конвенції шляхом заборони абортів порушує ст. 8 Конвенції, оскільки є втручанням в особисте життя жінки [6, с.121]. Поряд з цим Комісія прийшла до висновку, що заявницею не було порушено національне законодавство Німеччини.

Якщо ж Суд відсилає до національного законодавства держав-учасниць Конвенції, то в Україні частиною 1 ст. 27 Конституції України, ч.1 ст. 281 Цивільного кодексу України, закріплено невід'ємне право людини/фізичної особи на життя. Разом з тим, у ч.2 ст. 25 Цивільного кодексу України зазначається, що правоздатність фізичної особи виникає в момент її народження, а у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачаті, але ще не народженої дитини (у разі народження її живою – ст. 1222 Цивільного кодексу України.). У відповідності до Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвнонародженості, затвердженої Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 179 від 29.03.2006 року, живонародженням вважається «вигнання або вилучення з організму матері плода, який після вигнання/вилучення (незалежно від тривалості вагітності, від того, чи перерізана пуповина і чи відшарувалась плацента) дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів [7]. Методичні рекомендації для центральних органів виконавчої влади України щодо застосування в законотворчій діяльності Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини № 40 від 21.11.2000 року не дають вичерпну відповідь щодо застосування статті 2 Конвенції, а лише містять аналіз рішень Суду щодо права на життя ненародженої дитини і відкритим залишають питання чи визнаватиметься за вагітною жінкою безумовне право на аборт [8].

Підсумовуючи вищезазначене, ми можемо дійти до висновку, що необхідно законодавчо визначити, з якого моменту держава здійснює охорону права на життя ненародженої дитини.

Висновки. Наведений аналіз свідчить про необхідність закріплення на правовому рівні початкового моменту права на життя, оскільки для цього існують як медичні підстави (дитина на пренатальній стадії розвитку відчуває біль під час штучного переривання вагітності), так і правові підстави (правосуб'єктність дитини може виникати і до народження в спадкових правовідносинах). Окрім цього слід звернути увагу на невизначеність Європейського суду з прав людини щодо розширення статті 2

Конвенції, що в черговий раз підкреслює важливість визначення моменту виникнення права на життя саме на національному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мірошниченко О.А. Закріплення права людини на життя в міжнародних документах // Пробл. законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2003. – Вип. 59. – С. 200 – 204;
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., ООН; Конвенція, Міжнародний документ //Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205;
3. R. H. v. Norway. Application № 17004/90 (1992). European Court of Human Rights. vol. 73, (155), p.168, § 1;
4. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини: тези доп. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 квіт.2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 216 с.;

5. CASE OF VO v. FRANCE. Application no. 53924/00 (2004). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61887>.
6. Rosemarie BRÜGGEMANN and Adelheid SCHEUTEN v. FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY. Application № 6959/75 (1976). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#{{itemid}}:{{001-74824}}>].
7. Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості (Затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2006 № 179)/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06>;
8. Методичні рекомендації для центральних органів виконавчої влади щодо застосування в законотворчій діяльності Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (Схвалено постановою колегії Міністерства юстиції України від 21 листопада 2000 р.№ 40) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0040323-00>.

Гвагвалия Марика Мамуковна **ПРАВО НА ЖИЗНЬ НЕРОЖДІННОГО РЕБЕНКА:** **МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ**

В статтю освітлена проблема определения права на жизнь нерождённого ребенка. Рассмотрено практику Европейского суда по правам человека касательно определения начального момента жизни, касательно взаимосвязи права на жизнь нерождённого ребенка (статья 2 Конвенции) и права на личную жизнь женщины (статья 8 Конвенции). Автор анализирует решения Европейского суда по правам человека и сопоставляет их с национальным законодательством Украины.

Ключевые слова: право на жизнь, нерождённый ребенок, практика Европейского суда, права нерождённого ребенка, момент возникновения права на жизнь.

Gvagvaliia Marika **INTERNATIONAL LEGAL ASPECT OF THE RIGHT TO LIFE** **OF THE UNBORN CHILD**

The article deals with the right to life of the unborn child. The author reviews the practice of the European court of human rights regarding the determination of the starting moment of life, about the relationship of the right to life of the unborn child (article 2 of the Convention) and the privacy rights of women (article 8 of the Convention). The author analyses the decisions of the European court of human rights and compares them with the national legislation of Ukraine.

Keywords: right to life, unborn child, practice of European court, rights of unborn child, the time of emergence of the right to life.